

Recenzii

plaseze acest fenomen în contextul dialogului ecumenic și vorbește despre specificul convertirii în spațiul ortodox. Frumos ca formă, interesant ca abordare, acest studiu este totuși rodul unei exprimări parcimonioase și s-ar putea să adăugiri și completări. Bunăoară, s-ar putea încerca realiza un portret al Bisericii văzută prin prisma convertitului, s-ar putea încerca realizarea unei incursiuni în profilul psihologic al convertitului și chiar s-ar putea investiga și anumite fenomene periferice ce interferează cu convertirea (de exemplu, ar merita o analiză a Ortodoxiei și a punctelor ei forte pornind de la viziunea unor oameni care deși fascinați de ea, nu au devenit ortodocși sau s-ar putea investiga în ce măsură convertirea afectează prolificitatea publicistică a unor oameni de cultură). Cine știe, poate într-o ediție viitoare, autorul va reveni asupra acestor aspecte și își va îmbogăți studiul introductiv, altminteri interesant și bine documentat.

Introducerea este urmată apoi de dialogurile propriu-zise. Lectura lor relevă pasiunea autorului pentru fenomen și lasă să se întrevadă bogatul efort de documentare depus de către reporterul clujean, care cunoaște în detaliu până și picanteriile legate de viața celor cu care dialoghează și reușește să obțină de la ei informații noi și inedite. Dacă ar fi să prezentăm profilul lui Paul Siladi pornind de la interviurile pe care le prezintă în acest volum, s-ar putea spune că este un jurnalist aproape introvertit ce pune întrebări scurte și țintite, nu încearcă să se pună în valoare pe sine prin intermediul dialogului (meteahnă ce se poate adesea observa la redactorii de emisiuni ce au în centru dialoguri culturale), ci se lasă, curios, purtat înspre lumea pe care o deschide înaintea lui interlocutorul. De aceea, interviurile, destul de întinse sunt ușor de lecturat și reușesc să păstreze atenția cititorului de la începutul și până la sfârșitul lor.

Invităm așadar cititorul ce dorește să cunoască fenomenul convertirii prin prisma unor ortodocși celebri, să poposească asupra cărții pomenite și să extragă de acolo ceea ce îl interesează. În mod cert, orice preferințe ar avea, va găsi cu certitudine ceva care îi va suscita interesul și îl va face să păstreze acest volum între cărțile lui favorite.

**Pr. Drd. Maxim Morariu, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca**

Mauricio Saavedra Monroy, *The Church of Smyrna. History and Theology of a Primitive Christian Community*, PATROLOGIA Beiträge zum Studium der Kirchenväter XXXIII, Peter Lang, 2015, 402 pp., ISBN 978-3-631-66235-9

Autorul, membru al OSA (Ordinul Sfântului Augustin) și, cel puțin la momentul publicării acestui volum, profesor de patrologie la Institutum Patristicum Augustinianum din Roma, precum și la Universitatea din bogota, propune o istorie a Bisericii din Smirna de la începuturile sale și până la sinodul de la Niceea (325). Ca model i-a slujit, potrivit

mai ales din lumea occidentală, care oferă o perspectivă nouă și proaspătă asupra credinței, a cărei validitate am încetat să o percepem". Paul Siladi, *Ortodoxia în Occident. 10 convertiri*, p. 7.

propriilor declarații, lucrarea lui Paul Trebilco care a scris o monografie similară despre istoria și teologia Bisericii din Efes până la Ignatie al Antiohiei (este vorba de lucrarea *the Early Christians in Ephesus from Paul to Ignatius*, 2004). *Prefața* (p. V), semnată de Allen Brent de la King's College din Londra, laudă această monografie pentru faptul că a reușit să privească sursele folosite în conexiune cu mediul intelectual și social al culturii elene în care acestea au apărut, fapt nu foarte des întâlnit în cazul altor cercetări. Astfel autorul ar fi fost capabil să reconstruiască trecutul creștin și păgân al orașului Smirna și în același timp să analizeze competent relațiile dintre comunitățile creștină și iudaică.

Volumul cuprinde trei părți, fiecare cu mai multe capitole și subcapitole. Prima parte se intitulează *Prezentarea surselor* (p. 7-90). Primul capitol prezintă pe scurt cele treisprezece surse directe folosite de autor. Acestea sunt: (1) epistola către smirneni din Apoc. 2, 8-11; (2-3) epistolele Sfântului Ignatie al Antiohiei către smirneni și către Policarp; (4) epistola către filipeni a Sfântului Policarp; (5) epistola *De martyrio* a Sfântului Policarp; (6-7) epistolele *Ad Florinum de monarhia* și *Ad Victorem papam Romanum de festo paschali* ale Sfântului Irineu al Lyonului; (8) *Epistula ad Victorem papam Romanum* a Sfântului Policarp; (9) *Adversus Noetum* a lui Hipolit; (10) fragmente din opera lui Policarp; (11) Martiriul lui Pionius; (12) *Vita Polycarpi* și (13) *Index Patrum Nicaenorum*. Cel de-al doilea capitol se ocupă de sursele indirecte, în număr de nouăsprezece, care sunt de asemenea prezentate detaliat, iar valoarea lor ca sursă pentru istoria primară a Smirnei atent analizată.

Partea a doua, cu titlul *Situația istorică și socială a comunității din Smirna* (p. 91-232) cuprinde, pe lângă introducere, patru capitole și o concluzie. Capitolul al patrulea scrie despre Smirna păgână; cap. al cincilea despre Smirna creștină și evreiască, iar capitolul al șaselea în mod aparte despre comunitatea creștină din Smirna. Ultimul capitol al acestei a doua părți se ocupă de relația dintre creștinii din Smirna și cultul împăratului. Înțelegem că Smirna a fost un centru multicultural, deschis oricărei forme de religiozitate a antichității. Smirna a fost un oraș prosper, un exemplu al succesului și vieții îmbelșugate și tihnite a Imperiului roman. Această dezvoltare s-a reflectat și asupra comunității religioase, prospere și ea atât material cât și cultural. Comunitatea iudaică smirneană era de asemenea prosperă și, cel puțin uneori, opusă celei creștine. Confruntată cu persecuții sporadice în vremea lui Domitian, Antoninus Pius și Decius, comunitatea creștină smirneană s-a arătat mereu sigură pe sine și mândră de originea ei apostolică. Apostolii Pavel și Ioan erau legați de această comunitate prin activitatea lor în Asia, iar mesajele Sfântului Ignatie al Antiohiei și activitatea Sfântului Policarp au întărit această conștiință apostolică. Legăturile cu alte personalități ale lumii creștine din lumea cunoscută atunci, precum Sfântul Irineu au confirmat și întărit această conștiință apostolică.

Partea a treia cu titlul *Aspecte teologice și eclesiale ale comunității din Smirna* (p. 233-340) cuprinde șase capitole: cap VIII: despre Vechiul Testament în Biserica din Smirna; cap IX: despre tradiția paulină; cap. X: despre Evangheliile sinoptice; cap. XI: despre tradiția ioanită; cap. XII: despre păstrarea credinței; cap. XIII: despre viața sacramentală. La fel ca alte comunități mediteraneene, după o scurtă ezitare și smirnenii au acceptat Vechiul Testament ca și parte a Scripturii. Citatele neo-testamentare predomină, iar Sfântul Policarp și alți smirneni citau Scripturile din memorie. Biserica din Smirna a jucat un rol important în adunarea și formarea valorii biblice a corpului paulin. Se

Recenzii

observă totuși o înclinație spre scrierile biblice iohanite, iar dintre evangheliile sinoptice, spre Matei. Mărturisirea de credință din Smirna par a fi concentrate asupra combaterii dochetismului. Nu întreaga comunitate accepta întru totul autoritatea episcopală, însă lucrurile se pare că s-au rezolvat după un conflict. Conștiința sacramentală a Bisericii din Smirna, mai ales cea euharistică, a crescut după vizita Sfântului Ignatie și după ce s-a întărit legătura dintre marile comunități creștine micro-asiatice prin alte vizite și prin schimburi de scrisori. Conștiința euharistică a Bisericii a avut, printre altele, și un rol împotriva dochetismului. Cultul martirilor și chestiunea lapsilor care a apărut la Smirna în secolul al treilea au animat din nou comunitatea creștină.

Avem de-a face într-adevăr cu o lucrare monografică excelentă. Este o mostră a modului cum trebuie selectate și prelucrate izvoarele, mai ales atunci când ne ocupăm de istoria bisericească veche. La aceasta se adaugă capacitatea admirabilă a autorului de a face conexiuni între informațiile inevitabil fragmentare furnizate de către surse, precum și de a interpreta aceste afirmații cu îndrăzneală și fără a ține întotdeauna seama de faptul că ipotezele sale sunt fără precedent. Cred că valoarea acestei lucrări se ridică la nivelul celei a lui P. Trebilco, care i-a slujit drept model. Lecturarea acestui volum a fost cu adevărat o plăcere!

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel BUDA, Sibiu/Geneva

Karl Johan Lundström, edited by Ezra Gebremedhin, *Kenisha. The Roots and Development of the Evangelical Church of Eritrea 1866-1935*, The Red See Press, 2011; Uppsala, Sweden, 2018, 520 pp., ISBN 978-1-56902-350-1

Acest volum de dimensiuni impresionante (520 de pagini în format mare, cu numeroase fotografii, hărți, liste și fragmente de documente-sursă) despre începuturile și dezvoltarea Bisericii Evanghelice din Eritrea în perioada 1866-1935 a fost realizat de către Dr. Karl Johan Lundström care a lucrat la adunarea materialului care stă la baza acestui volum vreme de mai multe decenii. El însuși a fost activ ca misionar în Eritrea între 1954 și 1964. După ce Lundström a trecut la cele veșnice în decembrie 2003, materialul adunat a fost prelucrat și publicat în prezentul volum de către Ezra Gebremedhin, de origine etiopiană, pastor al Bisericii Evanghelice Mekane Yesus din Etiopia care a fost activ, înainte de pensionare, la Universitatea din Uppsala, Suedia. Termenul semitic "Kenisha" din titlu este numele atribuit în limba tigrinia, vorbită în cea mai mare parte a Eritreei, Bisericii protestante în general. Cuvântul este de origine semitică și este legat de arabul "kanisa" care înseamnă "biserică" și de evreiescul "kneset" care înseamnă loc de adunare. De asemenea în swahili "kanisa" înseamnă „biserică.”

Se poate pune, pe bună dreptate, întrebarea : De ce anume un astfel de volum ar prezenta interes pentru mediul teologic ortodox românesc ? Răspunsul este că acesta, pe lângă prezentarea istoriei Bisericii Evanghelice Eritreene, oferă numeroase informații despre situația Bisericii Ortodoxe Tewahedo din perioada de care se ocupă volumul. Mai ales capitolele al treilea și al patrulea intitulate *Rădăcinile ortodoxe ale Bisericii Evanghelice Eritreene I* (p. 82-95) și *Rădăcinile ortodoxe ale Bisericii Evanghelice Eritreene II. Dialog și polemici* (p. 96-119) sunt importante în acest sens, precum și